

oblikovanja. Vsi ti vidiki so namreč vpeti v širše okvire raziskovanja človekove zgodovine, še posebej seveda njegove kulturne ozroma civilizacijske razvojne poti, ki je zlasti na začetni stopnji tesno povezana s pisavo.

Tako se Klementina Možina najprej res posveti zgodovinskemu razvoju pisav – od slikovnih prek pojmovnih in zlogovnih do današnjih črkopisov v njihovih številnih pojavnih oblikah – vendar že v drugem poglavju tako rekoč logično nadaljuje strnjeni pregled zgodovinskega razvoja knjige. Najprej se pomudi pri prvih zapisovalcih in samostanskih prepisovalcih – ustvarjalcih kodeksov, predhodnikov knjig, kakršne poznamo danes. Zatem se posveti začetkom evropskega tiskarstva – predvsem v Nemčiji, Franciji, Italiji, Španiji in Angliji. Bralca postopno vodi do najnovejših tiskarskih in knjigoveških tehnologij v svetu in njihovih odmevih pri nas. V posebnih poglavjih natančneje obravnava tipografske (oblikovne) značilnosti inkunabul, razvoj knjig od 16. do 18. stoletja ter posebej v 19. in 20. stoletju, pri čemer opozarja na napredek pri izdelovanju in uporabi papirja, ulivanju črk, tisku sploh ter vezavi in dodelavi knjig. V zadnjih dveh poglavjih se bolj poglobljeno posveti elektronskim knjigam in zlasti razvoju slovenskih knjig.

Šele nato, v tretjem in četrtem razdelku, avtorica svojo pozornost bolj osredotoči na svojo stroko oziroma temo, poudarjeno v naslovu. Najprej se posveti zgodovinskemu razvoju knjižne tipografije v Zahodni Evropi, ali natančneje, delom in različicam črk, črkovnim slogom oziroma skupinam pisav ter stopnjam in velikosti črk; na koncu se posebej ustavi še pri zgodovinskem razvoju tipografije v Sloveniji; ob večini anonimnih stavec, ki so sprva opravljali tudi delo tipografov, posebej opozori na vlogo slikarjev oziroma knjižnih ilustratorjev in opremljevalcev. Med prvimi so bili predvsem Gvidon Birolla, Saša Šantel, Maksim Gaspari, Ivan Vavpotič, Hinko Smrekar in arhitekt Jože Plečnik, v novejšem času pa Jože Brumen in Bronislav Fajon, Ranko Novak in Miljenko Licul, Janez Suhadolc, Matjaž Vipotnik in zlasti Lucijan Bratuž, ki je med drugim oblikoval in poimenoval več pisav za posebne namene.

Četrty večji razdelek nato govori o tipografijah v različnih sistemih stavljenja, torej pri klasičnem ročnem in strojnem stavljenju, pri fotostavljenju in pri danes že prevladujočem računalniškem stavljenju. Tukaj se je avtorici zdelo umestno na koncu vključiti tudi opis in razlago korekturnih znamenj.

Peti razdelek prinaša zanimiv zgodovinski pregled pomembnejših tipografskih oblikovalcev od 15. stoletja do današnjih dni. Avtorica najprej niza imena in letnice, ki uokvirjajo njihovo življenje, ter območje delovanja najbolj znanih pionirjev "črne umetnosti", kot so bili Gutenberg, Schöffer in Ratdolt na Nemškem, Caxton v Angliji, Manutius v Italiji, Garamond v Franciji ter najznamenitejši nadaljevalci njihovega dela, Italijan Bodoni, trije pripadniki francoske družine Didot, Angleža Austin in Morris ter številni drugi veliki mojstri grafičnega in še posebej knjižnega oblikovanja v 19. stoletju. V nadaljevanju avtorica s

temelnjimi podatki opozori še na nekatere pomembnejše oblikovalce knjig v najnovejšem času.

Dragocenost *Knjižne tipografije* Klementine Možina za raziskovalce naše pisne, knjižne in tiskarske preteklosti poleg številnih ilustracij še povečujejo in aktualizirajo sklepni štirje razdelki. Najprej *Tipografski terminološki slovar*, ki kot doslej najizčrpnejši tematski pregled strokovne terminologije na enem mestu, dopolnjen z angleškimi in nemškimi ustreznici razloženih pojmov, poznavalsko povzema strokovno izrazje in vnaša več reda v dokaj nepregledno stanje na tem področju. Sledijo izčrpne *opombe* – 360 pojasnil na kar 21 straneh – ter za nadaljnje raziskovanje dobrodošla obsežna *seznama literature in virov ter kazalo ilustracij*.

Knjižna tipografija Klementine Možina je, skratka, referenčna knjiga, ki je ne bi smeli spregledati ne le bibliologi in knjižničarji, temveč tudi noben grafični oblikovalec, založnik in knjigotržec, ki da kaj nase. Manjkati pa seveda ne bi smela niti na policah (humanističnih) strokovnih in bolj založenih splošnoizobraževalnih knjižnic in ustanov, v katerih ima preučevanje knjig in skrb za njihovo ohranjanje pomembno mesto.

Iztok Ilich

Dr. Mira Cencič, Moč domoljubja – biografija o tigrovcu Antonu Rutarju, spremna beseda Jožko Šavli in Gorazd Bajc; dodatek Mira Rutar: Spomini na očeta. Koper, Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske, 2002, 276 strani

Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske skrbi za zgodovinski spomin in si vneto prizadeva gojiti tudi primorska domoljubna čustva. V skoraj desetih letih obstoja je razvilo obširno dejavnost, ki precej odmeva predvsem na Primorskem. Glasove in dejanja vnetih društvenih funkcionarjev in članov je zaznati tudi v širšem prostoru – tja do najvišjih slovenskih političnih vrhov. Velik delež zavzetega društvenega dela je bil v rokah tajnika Karla Kocjančiča, ki je maja 2003 žal prežgodaj tragično preminil.

Eno od pomembnih področij društvenega delovanja je tudi izdajanje publikacij. S tem društvo skuša vsestransko osvetliti dejavnost narodnoobrambne organizacije TIGR (Trst-Istra-Gorica-Reka), njene vidnejše osebnosti in tudi delovanje po posameznih območjih in krajih.

Knjiga, predstavljena v tem zapisu, je najbolj-sežnejše izmed doslej izdanih del.

Dr. Mira Cencič, ki se z veliko vnemo posveča raziskovanju delovanja tigrovske organizacije, je predstavila lik enega vodilnih tigrovcev Antona Rutarja (1901-1996), po rodu iz majhne vasi Čadrg na Tolminkem.

Opisala je njegov rojstni kraj in družinsko okolje, obiskovanje osnovne šole in doživljanje razmer v zaledju soške fronte v prvi svetovni vojni do italijanske zasedbe. Precej prostora je namenjenega njegovemu izobraževanju za učiteljski poklic in služenju vojaščine v letih 1919-1923 ter učiteljskemu službovanju na primorskih podeželskih šolah v letih 1923-1928. Ob ostrejši raznarodovalni politiki italijanskih oblasti je dozorevala njegova narodna zavest, ob zavzetem sodelovanju z drugimi osebami podobnega mišljenja pa sta se krepila narodnoobrambna dejavnost ter upor proti italijanskemu fašističnemu redu. Rezultat tega gibanja so bile tudi tigrovske celice; pri njihovem ustanavljanju in povezovanju je imel Anton Rutar zelo pomembno vlogo. Ta dejavnost ni ostala skrita fašističnim oblastem, ki so ga kazensko premestile in konfinirale v notranjost Italije. V drugem delu prvega tržaškega procesa je bil leta 1931 obsojen na deset let težke ječe, ki jo je prestajal v različnih italijanskih kaznilnicah. Po predčasnem priходу iz zapora (zaradi amnestije) leta 1935 je bil pod strogim policijskim nadzorstvom. Leta 1940 je bil interniran v koncentracijsko taborišče, od tam se je leta 1943 vrnil izčrpan in bolan. Po drugi svetovni vojni se je vrnil v učiteljski poklic, si že nekoliko starejši ustvaril družino in služboval na več primorskih podeželskih osnovnih šolah ter v dijaškem domu v Novi Gorici. Po upokojitvi leta 1964 pa je veliko časa posvetil zbiranju spominskega gradiva za čas protifašističnega odpora na Primorskem in si vztrajno prizadeval za priznanje zaslug organizaciji TIGR. Rutarjevo zbirateljsko prizadevanje je bilo zagotovo njegova srčna zadeva ter ena izmed velikih nalog, ki jih je hotel izpolniti. To mu je v veliki meri tudi uspelo. Omenjeno vztrajno delo zasluži visoko mesto v njegovem življenjepisu, saj je rodilo izjemne rezultate v nelahkih okoliščinah – veliko količino zbranega gradiva, ki je na voljo raziskovalcem. Prav je, da mu je avtorica posvetila veliko pozornost.

Njegova zapuščina je velikega pomena za raziskovanje organizacije TIGR v obdobju njenega boja za narodni obstoj primorskih Slovencev med svetovnima vojnama, kak zanimiv podatek pa je v njej najti tudi, kar zadeva obravnavo njenih privrženecv v oblastnih krogih po drugi svetovni vojni. Zbral je veliko zapisov o organizaciji, spominov in življenjepisov tigrovcev in tako ohranil sledi te izjemno pomembne organizacije, za katero se sicer ni ohranilo kaj dosti sočasnih arhivskih dokumentov ali časopisnih virov – kar je razumljivo, ker je organizacija delovala v skrajni konspirativnosti. Zaradi njegovega neutrudnega zbirateljskega dela se je ohranilo ogromno podatkov o ljudeh in načinih njihove narodnoobrambne dejavnosti, čeprav pri tovrstnih virih seveda ne moremo izključiti osebnega vpliva na poznejše vrednotenje in razumevanje dogodkov. O njegovi zapuščini, ki jo je predal Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici, je pisala Ivanka Uršič v glasilu Arhivi (XVI, 1-2, 1993, 128-129). Tam predstavljena zapuščina se je pozneje še nekoliko povečala, iz dodatno prevzetega gradiva pa je treba opozoriti predvsem na dragoceno zbirko

izvirnih fotografij, ki dokumentirajo šolsko, kulturno in društveno delovanje na Primorskem v obdobju med svetovnima vojnama.

Po zaslugi Cencičeve je pred javnost postavljena še ena široko zasnovana študija, ki nam odstira mnogo podrobnosti in neznanih dejstev o narodnoobrambnem delu na Primorskem. Ta so izjemnega pomena predvsem za zgodovinski spomin primorskih Slovencev ter ohranjanje domoljubne in narodne zavesti mlajših rodov. Knjiga je zagotovo tudi še eden izmed pomembnih pripomočkov za ozaveščanje, žal (pre)velikega števila Slovencev, ki ne vedo nič ali premalo o prvakah uporništvu proti fašizmu na zahodnem delu slovenskega narodnega ozemlja, kamor poleg tigrovcev sodijo tudi številni primorski duhovniki in še več drugih zavednih primorskih ljudi. K sreči imamo raziskovalce, ki postopno čedalje bolj odstirajo podobo tega časa na Primorskem, in samo želimo si lahko, da bi nove študije prišle v roke čim večjega števila ljudi, ki bi jih prebrali.

Knjiga je razdeljena na trinajst temeljnih poglavij. Bralca hitro "povleče" v njeno vsebino. Avtorica zasluži pohvalo zaradi sijajne slovenščine, ki jo v naših tiskih redkokje srečamo. Že naslovi posameznih poglavij in podnaslovi za posamezne dele besedila privlačijo z zlahtno sporočilnostjo (na primer: *Planine sončne, ve moj raj; Prisegam, da posvetim svoje moči osvoboditvi Primorske; Za naš boj ni plačila – za nas ne obstaja krivična meja*), toliko bolj še besedilo.

Cencičeva bralcu izrisuje pokončno in zavedno primorsko osebnost, zlahtnega moža slovenstva, pogumnega in vztrajnega, predanega narodnim vrednotam. Veliko je črpala iz obsežne zbirke gradiva, ki ga je zbral že sam Rutar. Besedilo, bogato dokumentirano z objavami pisnih in slikovnih dokumentov, je pogosto podkrepljeno z navajanjem odlomkov iz Rutarjeve zapuščine in beležk avtorice o njenih srečevanjih z njim. Pravzaprav precejšen odstotek celotnega besedila knjige obsega navajanje njegovih zapisov. Tu pa tam se celo zdi, da avtorica vnesene Rutarjeve misli polaga tudi v svoje besedilo, ki je polno domoljubnega naboja. Vsekakor za bralca silno zanimivo branje, ki ga more na mnogih mestih ganiti, da se zamisli nad neizmerno močjo narodne zavesti in ljubezni do domovine.

Knjiga številnih vrednosti, ki ponuja prave bralne užitke, ima pač tudi nekatere pomanjkljivosti, ki se manj nanašajo na vsebino, bolj pa na metodološka načela zgodovinopisja in zlasti navajanja virov in literature.

Seznam pod naslovom "Viri" (str. 249-251) je nekoliko zavajajoč, saj je od vsega navedenega komaj slaba tretjina zgodovinskih virov, vse drugo je literatura. Ponekod na tem seznamu pogrešamo natančnejše podatke o virih, zlasti pa točnejše bibliografske podatke za navedeno literaturo. Način navedbe podatkov za citate med besedilom sicer ni običajen, vendar je uporaben in praktičen, žal pa tudi zanje velja, da so ponekod preveč površni, ponekod pa jih sploh ni. Podobno velja tudi za posamezne opise objavljenih pisnih ali slikovnih dokumentov. Nejasnosti glede

navajanja virov in literature in še kaj manj izrazitega pri vsebini besedila so sicer za zgodovinarje opazne pomanjkljivosti, ki pa gredo morda delno tudi na rovaš premajhne pozornosti pri pregledovanju in popravljanju besedila pred tiskanjem.

Svoj delež h knjigi je prispevala tudi Rutarjeva hči Mira. V kratkem, a občuteno zapisanem prispevku je doživeto opisala svoj pogled na očeta in narodnjaka, kar lepo dopolnjuje njegov lik tudi z družinskega zornega kota.

Knjiga zasluži pomembno mesto pri deležu prizadevanj za okrepitev in ohranjanje zgodovinskega spomina na Primorskem in v Sloveniji. Vsebinsko bogat in tudi oblikovno lep izdelek je vredno imeti na knjižni polici, da bi iz veličine junaka knjige in zares mojstrsko zapisane besede znova in znova obnavljali moči za domoljubje v današnjih časih.

Jurij Rosa

ŠOLSKA KRONIKA, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana, leto 2002, letnik 11 – XXXV, številka 1, 197 strani, in številka 2, 201 strani

kljub prostorski stiski, ko v muzeju z vso vneto gradijo in preurejajo prostore za obsežno in bogato knjižnično gradivo, smo bili v sicer utesnjenih prostorih konec februarja 2003 priča predstavitvi bogate publicistične bere Slovenskega šolskega muzeja. Plod delovne vneme in zagnanosti je tudi objava serijske publikacije Šolska kronika v uredništvu Marjetke Balkovec Debevec. V zdaj že običajno dveh številkah prebiramo zanimive in za zgodovino šolstva pomembne prispevke avtorjev poznavalcev ter ljubiteljev zgodovine in pedagogike. Tokrat so v prvi številki prispevki razporejeni v ustajene vsebinske sklope, druga številka pa je posvečena spominu na Franceta Ostanka, nekdanjega ravnatelja šolskega muzeja, in ima zato tudi podnaslov "Ostankov zbornik".

Med članki in razpravami *prve številke* so objavljeni štirje prispevki.

Kakšna in kako pomembna je bila vzgoja mladih višjih družbenih slojev v 17. stoletju v naših deželah, izvemo iz članka Maje Žvanut. Pomenljiva je njena ugotovitev, da je bil nekdanji pomen vzgoje prvotnega, izobrazbe pa drugotnega pomena, danes pa je ravno nasprotno. V članku predstavi več vzgojnih del, namenjenih zlasti vzgoji plemiške mladine. Zoran Radonjić primerja in analizira obravnavo in predstavitev druge svetovne vojne v slovenskih in jugoslovanskih učbenikih za osnovne in srednje šole od leta 1948 do leta 1999. Ugotavlja, da je zgodovina v obdobju socializma pisana pristransko, enodimenzionalno in tudi tendenciozno. Tudi sodobni učbeniki se po njegovem mnenju še vedno niso popolnoma otresli starih šablon. Dodatek k članku je pregledna tabela z večstransko

primerjavo učbenikov. O razvoju šolstva na Kočevskem v obdobju nacionalnih bojev od leta 1850 do leta 1918 na tem narodnostno mešanem območju izvemo iz objavljene magistrske naloge Vande Trdan. Stanislav Južnič nam z opisom življenja Rudolfa Južniča in s priloženim seznamom njegovih objavljenih in neobjavljenih del približa lik tega pomembnega slovenskega jezikoslovca in poliglota.

V sklopu Prispevki in gradivo so objavljeni štirje članki. Marija Jasna Kogoj poroča o dejavnostih ob 300 letnici obstoja uršulinskega samostanskega reda v Ljubljani. Nekdaj bogato prosvetno dejavnost so po razpustitvi šol leta 1945 zdaj zopet obudile z odprtjem Angelinega vrtca, ob visokem jubileju pa so organizirale tudi mednarodni znanstveni simpozij in obenem odprle razstavo Uršulinke v Ljubljani 1702-2002, priredile več koncertov in gledališko igro. Ob okroglih jubilejih prvih treh slovenskih pedagoških revij, 150 let od prvega izida Šolskega prijatelja, 130 let Slovenskega učitelja ter 140 let Učiteljskega tovariša, poskuša avtorica razprave Tatjana Hojan ugotoviti podobnosti in skupne sodelavce teh revij. Tudi prispevek z naslovom Kaj je Učiteljski tovariš leta 1876 priporočal šolskim knjižnicam, je napisala Tatjana Hojan. V Učiteljskem tovarišu je izhajala rubrika Šolarska knjižnica, v kateri so obravnavana in analizirana dela, ki so bila primerna za izposojajo učencem. Uredništvo je na ta način pomagalo učiteljem, ki so bili dolžni knjige pred nabavo prebrati in odobriti. Ob selitvi Ekonomske in trgovske šole Brežice v novo stavbo, je Jasna Županič opisala razvoj šole v Brežicah od prvih omemb leta 1241 do leta 2002.

V poglavju Spomini na šolo beremo črtico Zlate Volarič z naslovom Takrat in zdaj, ki govori o njenih izkušnjah iz njenih prvih šolskih let v Prekmurju. V zapisu pisatelja Janeza Švajncerja z naslovom Preizkušnja beremo utrinek iz življenja na šoli za frizersko in oblačilno stroko v Mariboru.

V sklopu Jubileji Slavica Pavlič po že ustaljenem običaju opozarja na številne šole, ki praznujejo visoke obletnice. Janez Kavčič pa obsežneje poroča o 100 letnem jubileju idrijske realke.

V rubriki In memoriam se Stanislav Senekovič spominja pokojnega učitelja, pisatelja, kiparja in slikarja Jožeta Hudalesa.

V poglavju Iz muzejskega dela je obsežno predstavljeno delo, ki ga je v letu 2001 opravil Slovenski šolski muzej. Z veliko natančnostjo pri opisu posameznih del in pozornostjo do njenih izvajalcev, o njem poroča ravnatelj Branko Šuštar. Tatjana Dekleva predstavlja razstavo Univerza v Ljubljani in njeni rektorji. Poživitev glasila prinaša sklop prispevkov z naslovom Drobtinice iz šolske preteklosti in podpoglavje Iz starih pedagoških listov. Tokrat je Tatjana Hojan pripravila duhovit zapis iz Slovenskega učitelja iz leta 1923 o sprejemu učiteljice na slovenskem podeželju.

Uredništvo Šolske kronike se je odločilo v tej reviji predstavljati tudi različna šolska praznovanja. Tokrat je objavljen program proslave ob 100-letnici osnovne šole v Majšperku.

Šolska kronika je tudi revija, ki spremlja izide